

GLATZ FERENC

TÉZISEK A KISEBBSÉGI KÉRDÉSRŐL

1998. április 27-én Glatz Ferenc ünnepélyesen megnyitotta Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Műhelyét. A szerveződések fő célja, hogy összefogja a hazai és a szomszéd országokban működő magyar társadalomtudományi kutatóhelyeken folyó vizsgálódásokat egy interdiszciplináris program keretében. Fiatal kutatók bevonásával, előadások, tudományos viták szervezésével, folyóirat megjelentetésével új kutatási programok beindítását is tervezi. (Lásd részletesen az Ezredforduló 1998/3. száma, 14. oldal!)

Alább az előadás előtt több száz példányban szétosztott téziseit tesszük közzé.

A jövődő Európában

1. Olyan Európát szeretnénk a 21. században, amelyikben a kulturális, emberi sokszínűség, az etnikai, vallási és különböző identitások egymás mellett élnek.

2. A 21. század Európája a polgárok és ne az államok Európája legyen. Olyan kontinens, amelyen a területszervezési igazgatási egységek (államok, régiók, községek) a polgár különböző identitásainak szabad kiélését biztosítják. A kontinensen évezred óta hagyományos identitásokat (etnikai, vallási-világnézeti, szociális, állampolgári, családi) az új identitások sora egészítheti ki (ember és környezet, nemek és életkor szerinti stb.).

3. A jövődő Európában meg kell találni az ún. kiskultúrák helyét. Azon anyanyelvi-hagyományi múltat hordozó kultúrákét, amelyek néhány millió főnyi társadalomra (a kultúra hordozóira) korlátozódik. Az emberi nem elszegényedése következne be, ha a modern kultúrák közvetítői és a piac természetes igénye következtében a nagy nyelvi kultúrák „legyalulnák” az európai kontinens hagyomány-sokszínűségét. Az európai társadalmaknak az ezredfordulón keresni kell azokat az eszközöket, amelyekkel ezen, még élő és modernizálható kiskultúrák megtartása biztosítható lehet. Különös feladatokat kell e téren átvállalnia az Európai Uniónak (jogsabályi és finanszírozási téren), valamint az európai értelmiségi eliteknek. Így mindenekelőtt a kiskultúrák értelmiségi elitjének.

A nemzeti identitásról

4. Az ezredfordulón felerősödnek a globális szintű (világpolgári) és a lokális (etnikai) identitások. Az informatika a közösségszervezésben és a termelésben globális kiterjedé-

sűvé szélesíti a termelési versenyt és az emberi kulturális érintkezést. Ez a kiszélesedés egy nemzetközi kommunikációs nyelvezetet (világnyelvek) és ugyanakkor a lokális etnikai kultúra modernizálását teszi szükségessé. Minden korábbinál szükségesebb a (lokális) nemzeti kultúra modernizálható elemeinek megtartása, az emberiség globális érdekei közepette. A polgár szabadon választhatja meg a (lokális) nemzeti kultúrához való identitásának alapjait. Ez az alap lehet anyanyelvi, pusztán kulturális vagy éppen más (vallási) kötődés.

5. Az állampolgári és a nemzetközösséghez tartozás tudata szétválik. Más alapokon fogalmazódik meg. Az állampolgárság alapvetően lokális-igazgatási kapcsolat egyén és közösség között (születés, nyilvántartás, adózás). A nemzethez tartozás megvallás kérdése (kultúra — anyanyelv, hagyomány —, érzelmek kérdése). A polgár élete során gyengébbnek vagy erősebbnek érezheti a nemzeti közösséghez tartozást. Szabadon asszimilálódik más nemzeti kultúrákhoz, vagy szabadon disszimilálódik korábbi nemzeti kultúrájától.

6. A „nemzeti kisebbség” viszonyfogalom, a 21. század fordulójának sajátos fogalma. (Ahogyan a „nemzeti többség” is az.) Addig van szükség e fogalomra, amíg a polgár identitásai közül az állampolgári identitást tartja a legfontosabbnak, mert az államszervezet az életben maradáshoz szükséges lokális-igazgatási keret. A „nemzeti kisebbség” az adott államon belül számszerűségét tekintve kisebbségben élő, azonos nemzethez tartozó polgárok összessége. Az egyik államban többség, a másik államkeretben kisebbség.

A kisebbség viszonyfogalom abban az értelemben is, hogy a polgár az egyik identitásszálon (nemzeti) tartozhat „kisebbséghez” az államon belül, míg más identitásszálon (szociális, vallási, állampolgári stb.) tartozhat a többséghez.

A „kisebbség” és a „többség” kölcsönviszony, amelynek harmonikus fenntartása a közösség egészének érdeke.

7. Az államok kiemelt feladata, hogy a területén élő nemzeti (lokális) kultúrák továbbélését biztosítsa. Az állam elismeri, hogy a területén élő minden adófizető és munkavállaló polgár *államalkotó*, elismeri a polgár *esélyegyenlőségének* szükségét. (Pozitív diszkriminációt valósít meg a kisebbségek kulturális fennmaradása érdekében, akik viszont tudomásul veszik, hogy a pozitív diszkrimináció nem vonja ki őket az állampolgári közösség egészének termelési, szociális rendjét biztosító törvények hatálya alól.) Az állam biztosítja a kulturális, politikai szervezkedés szabadságát etnikai alapon (perszonális és egyesületi autonómia), és amennyiben erre lehetőség adódik, igazgatási-anyanyelvi szinten (területi autonómia). Az autonómiák talpköve a kisebbség és többség konszenzusa, amelynek elősegítése az állam feladata.

Közép-Európa kisebbségei

8. Közép-Kelet-Európában a területigazgatási rendszer és az etnikai-nemzeti szállásterület határai soha nem estek egybe. Ennek következtében a 19–20. században elvált egymástól az ún. „államnemzet” és az ún. „kultúrnemzet”. A 21. század Európájában a hangsúly remélhetően a kultúrnemzet létére esik. A kultúrnemzet tagja az állampolgári identitástól függetlenül minden olyan egyén, aki magát az adott nemzetel identifikálja.

9. A polgárok szabad Európája elutasít minden olyan politikai-hatalmi módszert, amelyekkel eddig az állam és a nem-

zeti szállásterület határait egyesíteni kívánták. Sem az államhatárok ide-oda tolása (1920, 1947), sem a kisebbségi nemzetek kitelepítése a többségi nemzetek államterületére (1945, 1948) nem alkalmazhatók.

10. A közép-kelet-európai kisnemzetek fennmaradásának egyetlen eszköze a nemzetközileg is elfogadott, de e népek által kidolgozott *konszenzuson alapuló kisebbségi jog*.

A jövő feladatai

11. A térség kisebbségi kultúrái csak akkor maradhatnak meg a 21. században, ha a térségben működő államszervezetek közös akarattal teremtik meg ennek *igazgatási, gazdasági és kulturális feltételeit*. Ezért szükséges, hogy az európai uniós tárgyalásokon az „uniós alkalmasság” egyik feltétele legyen a kisebbségek esélyegyenlőségének (kisebbségi jogok) biztosítása. A térség államai fogadjanak el egy, a térség kormányzatainak tevékenységét koordináló *magartáskódexet a kisebbségi kérdés kezelésére*.

12. A térség *kisnemzeti kultúráinak fenntartásában és modernizálásában különleges szerepe van a térség értelmi-ségi civil szerveződéseinek*. A térség nemzeti értelmiségiei fokozott figyelmet fordítsanak a kisebbségkutatásra, ezen belül is a regionális összehasonlításokra és a kisebbségi kultúrák modernizálására. A térség nemzeti akadémiái tekintsek eminens feladatuknak ezen értelmiségi program megfogalmazását és véghezvitelét.

NÉPESSÉG KÖZÉP-EURÓPÁBAN NEMZETISÉG VAGY ANYANYELV SZERINT, 1990*

Terület, ország	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Szlovén	Ruszin	Egyéb	Összes
<i>Kárpát-medence</i>										
Magyarország	10 222	37	13	9	18	3	3	3	70	10 375
Burgenland	4	246	0	0	19	0	0	0	1	270
Szlovákia	567	6	4 512	0	0	0	0	31	153	5 269
Kárpátalja	155	3	3	29	0	0	0	977	85	1 252
Erdély	1 598	129	21	5 672	4	27	0	51	208	7 710
Vajdaság	385	3	70	47	108	1 107	4	19	292	2 035
Horvátország	26	2	7	1	3 455	585	25	3	560	4 661
Együtt	12 957	426	4 626	5 758	3 604	1 719	32	1 081	1 369	31 572
<i>Szomszédos országok</i>										
Ausztria	12	6 978	0	0	7	0	19	0	269	7 285
Szlovénia	10	0	0	0	55	42	1 712	0	75	1 892
Jugoszlávia	6	4	3	7	765	6 409	13	1	6 550	13 858
Csehország	20	48	308	0	0	0	0	0	9 921	10 299
Románia	22	0	0	14 681	0	2	0	0	345	15 050
Összesen	13 027	7 456	4 911	20 456	4 431	8 172	1 776	1 082	18 527	79 956

* Jugoszlávia és Ausztria 1981; Kárpátalja részben becslve.; Szomszédos országok azok, amelyek a Kárpát-medencével szomszédosak, így Ausztria (Burgenland nélkül), Jugoszlávia: Szerbia (Vajdaság nélkül), Montenegro, Bosznia-Hercegovina és Macedónia, Románia (Erdély nélkül).

Forrás: Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990) KSH, Bp., 1994.